

A TUDOMÁNSZABADSÁG NEMZETKÖZI VÉDELME

A TUDOMÁNY EREDMÉNYEIBŐL ÉS HASZNAIBÓL VALÓ RÉSZESEDÉS JOGÁTÓL AZ AKADÉMIAI SZABADSÁGIG

A tudomány szabadsága ma világszerte komoly kihívásokkal néz szembe. A második világháborút követő nagy demokratizálódási hullámok után a demokratikus regresszió és autokratizálódás korszakát éljük. S mivel a tudomány a politikai rendszerbe ágyazottan működik, a rendszer demokratizálódása pozitív módon hat a tudományszabadság kiteljesedésére, a demokratikus regresszió viszont éppen ellenkezőleg, negatívan érinti.¹ Növekszik az indokolatlan politikai beavatkozások száma, és nemcsak az egyébként nem demokratikus országokban, hanem a konszolidáltnak mondott demokráciákban is.² Nemdemokráciákban³ ez olyan állandó strukturális fenyegetés formájában jelenik meg, amely tudatosan és szisztematikusan csorbítja a tudományt művelők akadémiái szabadságát és a tudományos intézmények autonómiáját. De ma konszolidált demokráciákban is megtörténik, hogy közhatalmat gyakorlók a tudományos konszenzussal szembemenve döntenek közérdeklő kérdésekben,⁴ egyetemeket fenyegetnek, közfinanszírozástól fosztják meg őket, fenntarthatatlan szintre emelik befizetendő adóikat, és hogy oktatókat, kutatókat szankcionálnak véleményükért és tiltakozó akciókban való részvételük miatt.⁵

A tudományszabadság (*freedom of science*) tág fogalom: egyfelől magában foglalja a tudományhoz való jogot (*right to science*), vagyis a tudományhoz való hozzáférés jogát, ideértve annak eredményeiből és hasznaiból való részesedés jogát, másfelől a tudományos kutatás és élet szabadságát, más néven az akadémiái szabadságot (*academic freedom*). Mindenkinek alapvető joga van a tudományhoz és a tudományhoz való hozzáféréshez. Sokunk ezzel a joggal él, amikor letölt egy-egy szacikket vagy könyvet, kipróbál egy-egy tudományos újítást, de akkor is, amikor tudományos kísérleteket, kutatásokat végez, illetve azok eredményeit élvezi. Ez utóbbi tudományos tevékenységben, a kutatásban találkozunk a tudományszabadság két aspektusa, a tudományhoz való jog, valamint az akadémiái szabadság. Az akadémiái szabadság a tu-

AZ AKADÉMIAI SZABADSÁG A TUDOMÁNYT HIVATÁSSZERŰEN MŰVELŐKET MEGILLETŐ SZAKMAI SZABADSÁG ÉS A NEKIK HELYT ADÓ TUDOMÁNYOS INTÉZMÉNYEK (EGYETEMEK, KUTATÓINTÉZETEK) AUTONÓMIÁJA

dományt hivatásszerűen művelőket megillető szakmai szabadság⁶ és a nekik helyt adó tudományos intézmények (egyetemek, kutatóintézetek) autonómiája.

Ez utóbbi aspektus védelmi szintjének mérésére vállalkozik az Akadémiái szabadság-index, amelynek legfrissebb adatai sze-

rint e szabadság világszerte hanyatlóban van.⁷ Bár ez a tendencia még nem érinti a Föld összes társadalmát, a világ legnagyobb országai – köztük az Egyesült Államok, India és Kína – azok közé tartozik, ahol az akadémiái szabadság szintje az elmúlt évtizedben jelentősen romlott. A romló tendencia Európában is megfigyelhető. Az Akadémiái szabadság-index adatai szerint az autokratizálódással küzdő számos európai országban is gyorsan hanyatlik a tudományszabadság állapota. Különösen szembetűnő ez Magyarországon és Törökországban.⁸ Magyarországot a 2025-ös jelentés az alsó 20-30 százalékbá sorolja, többek között Jordánia, Szudán és Üzbegisztán mellé.⁹

A tudományszabadságra nehezedő óriási politikai nyomás felveti a kérdést, hogy vajon tart-e még „a közép”¹⁰ – közép alatt itt azt a tudományszabadság fontosságát érintő konszenzust értve, amely nemzetközi jogi védelem formájában jelent meg a múlt században.

A huszadik század második felében a liberális demokrácia értékeinek elfogadásával párhuzamosan kezdett megjelenni a tudományszabadság gondolata a nemzetközi emberi jogi dokumentumokban és a demokratikus alkotmányokban. Ez nem véletlen. Az egyének egyenlő szabadságára és méltóságára, valamint politikai közösségeik demokratikus önkormányzatiságára épülő liberális demokrácia bensőséges viszonyban van a tudomány szabadságával. A liberalizmus autonómiabarátsága ugyanis termékeny közeget biztosít a tudományos kutatás és képzés számára. A demokratikus berendezkedés pedig garantálja a szellem és a nyilvános vita szabadságát, amely nélkül nem lehetséges tudományos élet.¹¹ Fordított irányban is támogató a kapcsolat: a tudomány sza-

badsga ugyanis a liberális demokrácia alapjául szolgáló egyéni és közösségi autonómiát szolgálja.

A tudomány azáltal, hogy ismereteket nyújt, és rendelkezésre bocsátja a gondolkodás módszereit, eligazít a létező felfogások útvesztőiben, hozzásegítve az embert „hogya számot adjon magának saját cselekvésének végső értelméről.”¹² Az egyéni autonómiát segíti azáltal is, hogy a tudományos műveltség¹³ segítségével az egyén nagyobb eséllyel képes saját, megalapozott véleményt formálni és annak alapján felelős döntést hozni. Életünk során számos ilyen, a személyünket vagy a közösségünket érintő döntést kell hoznunk különböző témákban. Például egészségügyi problémák esetén, pénzügyekben vagy a választások alkalmával. Ha tájékozott módon megalapozott döntéseket akarunk hozni, szükségünk van bizonyos, akár egymásnak ellentmondó természet-, illetve társadalomtudományos ismeretekre is. A tudomány eredményei nélkül nem tudjuk, mi káros az egészségünkre, és azt sem, milyen lehetőségei vannak az orvostudománynak betegségünk kezelésére. Hasonló a helyzet közgazdasági és jogi kérdésekben is. Ahhoz, hogy informált módon tudjunk dönteni, szükségünk van a társadalomtudomány által generált információkra: például a választási eljárások értő elemzésére. Megalapozott döntést csak e folyamatok ismerete és megértése eredményezhet. Több szempontból is rá vagyunk utalva tehát a tudományra és a tudományos eredményekre, amelyek hiányában legfeljebb sarlatánok és kontárok tévtanaira hagyatkozhatnánk.¹⁴

A tudomány és a tudományos közösség szakmai vitáinak szabadsága azonban nemcsak az egyén emancipációját és döntési autonómiáját, a politikai közösség önkormányzatiságát is támogatja. A folyamatosan jelen lévő tudományos diskurzusok ugyanis segítik azoknak az attitűdöknek és szokásoknak a létrejöttét, amelyek elengedhetetlenek a tájékozott és kritikus közvélemény kialakulásához. A kutatók által generált tudományos eredmények, meglátások és érvek tipikusan úgy jutnak el a közvéleményhez, hogy interjúk, podcastek készülnek, kerekasztal-beszélgetésekre kerül sor, publikációk jelennek meg. Később ezek az álláspontok becsatornázódhatnak a politikai döntéshozatalba. A szakértők helyzetértékelése és a problémák megoldására vonatkozó javaslataik jelentős hatást gyakorolhatnak a politikai döntésekre. Demokráciában így a tudomány szabadsága egyszerre szolgálja az egyén döntési autonómiáját és a kollektív döntéshozatalt. E szabadság ezért azok számára is nélkülözhetetlen, akik egyébként nem

tagjai az akadémiai életnek, és nem foglalkoznak naponta tudományos kérdésekkel.

A liberális demokrácia azért garantálja a tudomány szabadságát, hogy a tudományt művelők kritikai gondolkodásuk, komoly és szisztematikus kutatásuk, valamint ismereteik átadása révén segítsék az egyéneket az őket körülvevő természeti világ megismerésében és a társadalmi működések megértésében. Ez szükséges ugyanis ahhoz, hogy az önrendelkezés (az egyén autonóm létezése és a közösség autonóm működése) a lehető legteljesebb módon érvényesülhessen.

A tanulmány bemutatja, hogyan vált a tudomány szabadsága nemzetközileg is elismert jogosultsággá a huszadik század közepén.¹⁵ Azokról az egyetemes és regionális nemzetközi jogi dokumentumokról lesz szó, amelyekhez Magyarország csatlakozott, vagyis ame-

AZ AKADEMAIAI SZABADSÁG- INDEX ADATAI SZERINT AZ AUTOKRATIZÁLÓDÁSSAL KÜZDŐ SZÁMOS EURÓPAI ORSZÁGBAN IS GYORSAN HANYATLIK A TUDOMÁNY- SZABADSÁG ÁLLAPOTA.

lyeket önmagára nézve kötelezőnek ismert el: az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) Emberi jogok egyetemes nyilatkozatáról (Nyilatkozat), amely a tudomány eredményeiből és hasznaiból való részesedés jogát deklarálja és a Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmá-

nyáról (Egyezségokmány), amely jogilag kötelező dokumentumként garantálja a tudományos kutató és alkotó tevékenységhez nélkülözhetetlen szabadság tiszteletben tartását. Emellett szó lesz a regionális jogvédelmet nyújtó Emberi jogok európai egyezményéről (Egyezmény), amelynek 10. cikke biztosít védelmet a tudományos kontextusban elhangzó megnyilatkozások számára, valamint az Európai Unió Alapjogi Chartájáról (Charta), amely az európai kontinensen nemzetközi jogi dokumentumban először nevesíti a tudományos kutatás és a tudományos élet szabadságát, vagyis az akadémiai szabadságot (13. cikk).

A nemzetközi és az európai jog a huszonegyedik század elején már a tudományszabadság több, különböző aspektusát védi. Kérdés, hogy ez a szerteágazó nemzetközi jogvédelem képes-e védőhálóként funkcionálni Magyarország esetében, ahol e szabadság 2010-es évek elején megkezdett tudatos és szisztematikus leépítésének voltunk tanúi az egyetemeken és a tudomány más intézményeiben.¹⁶

EGYETEMES JOGVÉDELEM

A Nyilatkozat 27. cikke: a tudomány eredményeiből és hasznaiból való részesedés

A II. világháború után különös érelle vetődött fel a tudomány szerepének és felelősségének kérdése, amely-

nek megvitatására az akkoriban létrejövő ENSZ emberi jogi intézményrendszere biztosított intézményes színteret. A nürnbergi orvosperrel¹⁷ párhuzamosan folyt a vita az ENSZ fórumain a tudománynak az emberiség történetében és mindennapjaiban betöltött szerepéről. Az orvosperben született bírói döntés tartalmazta az emberkísérletekre vonatkozó általános etikai elveket megfogalmazó úgynevezett Nürnbergi kódexet (1947).¹⁸ Az ENSZ fórumain folyó vita eredményeképpen pedig megszületett az 1948-as Nyilatkozat, az első olyan nemzetközi emberi jogi dokumentum, amely utalt a tudományra. A tudomány művelésével kapcsolatos jogok megfogalmazására a 27. cikkben került sor.¹⁹

A 27. cikk rögzítette mindenkinek „a tudomány haladásában és az abból származó jótéteményekben való részvételhez,” valamint a tudományos eredményekkel kapcsolatos erkölcsi és anyagi érdekek védelméhez fűződő jogát.²⁰ Az eredeti szöveg „to share in scientific advancement and its benefits” fordulata a magyar fordítás eredményeképpen jótéteményről és részvételről beszél a tudomány eredményeiből és hasznáiból való részesedés helyett.²¹ Pedig az angol nyelvű megfogalmazás inkább látszik utalni arra, hogy mindenki részesedhessen a tudomány által előállított közjavakból, illetve erőforrásokból.²² Ahhoz hasonlóan, ahogyan a kulturális javak is az egész emberiség kulturális örökségének része, hiszen minden nép hozzájárul a világ kultúrájához. A 27. cikk jelentős hatást gyakorolt a későbbi jogvédelemre és a nemzetközi jogi dokumentumokra. Mégis, jogi kötőerő és szankciós mechanizmus hiányában ez a rendelkezés inkább volt szimbolikus deklaráció, mintsem valódi, érvényesíthető jogosultság.²³

Az Egyezségokmány 15. cikke: a tudományos kutató és alkotó tevékenységhez nélkülözhetetlen szabadság tiszteletben tartása

A tudományszabadság nemzetközi szintű kodifikációjára 1966-ban a Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya elfogadásával került aztán sor. Az 1976-ban hatályba lépő Egyezségokmány 15. cikke a Nyilatkozat 27. cikkében elismert jogot kiegészítve rendelkezik az egyén tudományban való részvételét érintő jogairól és az államok azon kötelezettségéről, hogy tiszteletben tartsák a tudományos kutató és alkotó tevékenységhez nélkülözhetetlen szabadságot.²⁴ Már a Nyilatkozat 27. cikke is garantálta mindenki jogát a közösség kultu-

rális, művészeti és tudományos életében való szabad részvételre. A szabad szónak később jelentősége lett, az Egyezségokmány 15. cikk 3. cikkében ugyanis az államok ennek nyomán kötelezték magukat a tudományos kutató és alkotó tevékenységhez nélkülözhetetlen szabadság tiszteletben tartására.²⁵

Az, hogy a tudomány szabadsága ebben az Egyezségokmányban és nem a Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmányában kapott helyet, több okra is visszavezethető. Egyrészt politikai okokra. A

hidegháborús rivalizálás a nyugati államok és a szovjet blokk államai között az emberi jogi felfogásban is megmutatkozott, és a „nézetkülönbségek” lenyomatát a két külön egyezségokmány elfogadása is őrzi. A klasszikus szabadságjogok nembiztosítását a Szovjetunió egyes gazdasági (persze nem a tulajdon-, hanem

például a munkához való jog), valamint a szociális és kulturális jog biztosításával gondolta ellensúlyozni, ezért a gazdasági, szociális és kulturális jogok listájára került a tudomány szabadsága. A Szovjetunió tudományon kizárólag a természettudományokat és nem a társadalom- vagy humántudományokat értette, és Csehszlovákiával együtt próbálta elérni, hogy a normaszöveg utaljon arra, hogy a tudomány a haladás, az együttműködés és a béke politikai céljait kell szolgálja, de az államok többsége az ötletet 1966-ban még nem támogatta.²⁶ Emellett doktrinális oka is van annak, hogy a tudomány szabadsága nem található a Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmányában foglalt jogok között. Ez a szabadság ugyanis történetileg nem tartozik az első generációs szabadságjogok csoportjába (mint például a szólás vagy a vallás szabadsága), amelyek az államtól többnyire be nem avatkozást követelnek. Végül ez a besorolás felelt meg az ENSZ szakosított intézménye, az ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO) felfogásának is, amely a tudományt a kultúra egy formájaként értelmezte.²⁷

Az Egyezségokmány rendelkezéseinek értelmezése, az azokból következő kötelezettségek megállapítása az ENSZ Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Bizottsága (Bizottság) feladata. A Bizottság a tudományos kutatás és a kutatási együttműködés szabadságát az Egyezségokmány 15. cikkéből,²⁸ a felsőoktatásban oktatók és kutatók szabadságát és az intézményi autonómiát pedig az Egyezségokmánynak az oktatáshoz való jogot biztosító 13. cikkéből vezeti le.²⁹ Ezt egészíti ki a 2012-ben az ENSZ Közgyűlése számára készült átfogó jelentés,³⁰ amely először hangsúlyozza mindenki jogát a tudományos kutatás-

ba való bekapcsolódáshoz,³¹ valamint az UNESCO ajánlások, mint például a tudományos kutatókról szóló 2017-es³² és a nyílt tudományról szóló 2021-es ajánlás.³³ Az előbbi a tudomány mint közjó értékét,³⁴ az utóbbi pedig a nyílt tudomány kultúráját és a tudományos eredményekhez való hozzáférést hangsúlyozza.

Mindkét szövegben találhatók azonban olyan megfogalmazások, melyek magukban rejtik a tudomány korlátozásának lehetőségét is. A 2017-es UNESCO ajánlás a tudományos kutatók felelősségét emeli ki, és úgy fogalmaz, hogy a kutatók a „feladatukhoz szükséges” autonómiára és intellektuális szabadságra jogosultak (7. bekezdés). A 2021-es UNESCO ajánlás pedig a célját úgy határozza meg, hogy „olyan nemzetközi keretet biztosítson a nyílt tudománypolitika és gyakorlat számára, amely elismeri a nyílt tudomány perspektíváinak diszciplináris és regionális különbségeit, figyelembe veszi a tudományos szabadságot, a nemekről való gondolkodást módosító megközelítéseket és a különböző országok, különösen a fejlődő országok tudósainak és a nyílt tudomány más szereplőinek sajátos kihívásait” (I.1.). A közjóra és regionális különbségekre való utalás egyértelműen túllép az Egyezségokmány 15. cikkében szereplő „nélkülözhetetlen szabadság” kritériumán, megnyitva ezzel az utat a tudomány szabadságának indokolatlan korlátozása felé.³⁵

Az Egyezségokmány 15. cikke továbblépést jelentett ugyan az Emberi jogok egyetemes nyilatkozatához képest annyiban, hogy a tudomány szabadságának több aspektusát részesítette védelemben. Az imént említett UNESCO ajánlások viszont a tudományszabadság relativizálása előtt nyitnak utat. Emellett az Egyezményokmány ugyan a jogérvényesítésre külön mechanizmust is intézményesített, a részes államok időszaki jelentéstételi kötelezettségét, de ez a kontrollmechanizmus nem tud olyan hatékony jogvédelmet biztosítani, mint például az egyéni panasz, amelyre reagálva a bíróság konkrét személyek ügyében képes ítéletet mondani arról, sérült-e a tudományszabadság. Ez utóbbi jogvédelem egyedül az európai regionális bíróságok gyakorlatában jelenik meg a huszadik század második felében.

EURÓPAI REGIONÁLIS JOGVÉDELEM

*Az Egyezmény 10. cikke: szólásszabadság tudományos
kontextusban*

Az 1950-es években elfogadott Egyezmény még nem ismerte el a tudományhoz való jogot és a tudomány

szabadságát, sőt, a szövegben egyáltalán nincs utalás a tudományra. Ennek elsősorban az az oka, hogy az 1940-es évek második felében, amikor az Egyezmény szövegezésére sor került, csak elvétve lehetett találni olyan alkotmányt, amely védelemben részesítette a tudomány szabadságát.³⁶ Ráadásul a *common law* kultúrából érkező brit jogi szakértők jelentős nyomot hagytak az Egyezmény szövegén, és az Egyesült Királyságban a tudomány szabadsága számára a *common law* nyújtott védelmet egészen az 1980-as évek végén elfogadott oktatási törvényig.³⁷ A tényből azonban, hogy az Egyezmény kifejezetten nem említi a tudomány szabadságát, nem következik, hogy az Egyezmény értelmezésére hivatott Emberi Jogok Európai Bírósága (strasbourgi Bíróság) e jogot egyáltalán ne részesítené védelemben. Más, az Egyezményben garantált szabadságjogok nyújtanak védelmet a tudomány szabadsága számára: a gondolat és a lelkiismeret szabadsága (9. cikk) és különösen a véleménynyilvánítás szabadsága (10. cikk).

A strasbourgi Bíróság ítélkezési gyakorlata a tudomány szabadságát a 10. cikk egy speciális esete-ként kezeli, és a tudományos kontextusban történő szólásszabadságot védi. Azt jelenti-e ez, hogy a bíróságnak a 10. cikkre vonatkozó általános megállapításai és jogkorlátozási tesztjei a tudomány szabadságára is érvényesek vagy a strasbourgi esetjogból speciális követelmények fakadnak, ha tudományos munkáról vagy megszólalásról van szó? Bizonyos területeken, például az információhoz való hozzájutás jogát illetően, a strasbourgi Bíróság általános szólásszabadság tesztje az irányadó. A tudományos munka egyéb aspektusaira: a tudományos eredmények terjesztésére, az egyetem falain belüli és kívüli³⁸ megszólalások számára azonban a 10. cikk a tudományt művelői számára különös védelmet nyújt.

Az információhoz való hozzáférés

Az Egyezmény 10. cikke felismeri, hogy a szabad véleménynyilvánítás feltételezi az információhoz való hozzáférés jogának (*right to know*) biztosítását, ezért védi az információk és eszmék hozzáféréseinek szabadságát. Ez a tudomány világában sincs másképp. Ahogyan azt a strasbourgi Bíróság kifejezetten megállapította: a tudományos kontextusban történő szólásszabadság feltételezi az internetes platformon történő információhoz való hozzájutást is. A megállapítás apropójául szolgáló Cengiz-ügyben a török bíróság döntése eredményeképpen a YouTube internetes felülete teljes egészében elérhetetlenné vált, az ankarai bíróság ugyanis elrendelte a videómegosztóhoz való hozzáférés blokkolását,³⁹ miután talált egy

maroknyi olyan YouTube-videót, amelyek, a bíróság szerint, megsértették Kemal Atatürk emlékét.⁴⁰ Jogászprofesszorok fordultak a strasbourgi Bírósághoz azt állítva, hogy a teljes YouTube elérhetetlenné tétele akadályozta szakmai tevékenységüket, az oktatásban ugyanis a diszciplinájukkal kapcsolatos videókat használták, és a csatornán maguk is közzétettek a tudományos tevékenységükhöz kapcsolódó videós tartalmakat. A strasbourgi Bíróság megállapította, hogy a YouTube Törökország teljes területén való blokkolása korlátozta az oktatók 10. cikkben biztosított jogát, mert a bírósági végzés idején nem volt olyan törvény,⁴¹ amely a blokkolás elrendelését lehetővé tette volna, és mert a blokkolás olyan információkhoz való hozzáfutást és terjesztést korlátozott, amely információk más módon nem voltak elérhetők.

Az információhoz való hozzáférésnek egy másik értelemben is fontos szerep jut a tudományos kutatásban. Az esetjogban az Egyezmény 10. cikke biztosítja az „eredeti iratokhoz való, legitim történeti kutatás céljából történő” hozzáférést. Ezt állapította meg a strasbourgi Bíróság a Kenedi-ügyben, amelyben a hatóságok vonakodtak megadni engedélyüket a korabeli releváns dokumentumokhoz való korlátlan hozzáférésre, gátolva ezzel Kenedi János kutatót szakmai kötelezettségvállalásának teljesítésében, hogy megírja a magyar állambiztonsági szolgálatok 1960-as évekbeli működéséről szóló tanulmányt.⁴² A kormány a kutató hozzáférési jogának sérelmét a nemzetbiztonság védelmével és azaz indokolta, hogy a kutató indokolatlanul kért korlátlan hozzáférést. A strasbourgi Bíróság azonban megállapította, hogy a hozzáférési jog sérelme a magyar hatóságoknak a kutató információkhoz való hozzáférést elrendelő bírói végzésekkel szembeni makacs és kitartó szembeszegülése miatt következett be.⁴³ Az információhoz való hozzáférés tehát nem csak a szabad véleménynyilvánítás előfeltétele. Tudományos munka sem képzelhető el a szükséges adatokhoz és információkhoz való hozzáfutás nélkül. Ezen túl azonban a strasbourgi esetjogban a tudományos munka bizonyos aspektusai különleges védelmet kapnak. A tudományos kutatási eredmények publikálása és népszerűsítése például idesorolható.

A tudományos eredmények közzététele és terjesztése

Az esetjog kifejezett és erős védelemben részesíti a tudományos eredmények közzétételéhez és terjesztéséhez való jogot. Az Ungváry-ügyben például, amelyben

a felperes nyilvánosságra hozta Kiss László akkori alkotmánybíró korábbi érintettségét a kommunista rezsim diákmozgalmak elleni akcióiban, a bíróság úgy döntött, a felperesnek joga volt az információközlésre, még úgy is, hogy a közölt információ sérelmes volt az érintett számára. A bíróság döntésében szerepet játszott, hogy a felperes, aki hivatását tekintve történész, levéltári kutatásokra és „az állambiztonság működését illetően nem vitatott tényekre” támaszkodott.⁴⁴

Ekhez hasonlóan érvelt a bíróság a Sapan-ügyben, ahol a 10. cikket sértőnek bizonyult a sztárság társadalmi jelenségével foglalkozó, és egy ismert török popénekesre összpontosító doktori disszertáción alapuló könyv lefoglalását az énekes személyiségi jogai védelmében elrendelő bírói végzés.⁴⁵

Az esetjog védelmet nyújt továbbá a hivatalos állami ideológiát megkérdőjelező kutatási eredmények publikálása számára is. Başkaya professzor és kiadója, Okçuoglu ügyében a strasbourgi Bíróság megállapította,

A NEMZETKÖZI ÉS AZ EURÓPAI
JOG A HUSZONEGYEDIK SZÁZAD
ELEJÉN MÁR A TUDOMÁNYSZABA-
DSÁG TÖBB, KÜLÖNBÖZŐ ASPEKTUSÁT VÉDI

hogy a hatóságok nem vették kellő módon figyelembe a tudományos véleménynyilvánítás szabadságát, amikor a hivatalos török politikát különösen a kurd kér-

désben élesen bíráló közgazdász professzor könyvének megjelenését követően a professzor nemcsak egyetemi állását veszítette el, hanem büntetőeljárásban szabadságvesztés büntetésre is ítélték.⁴⁶

Potenciális kereskedelmi versenyhátrány sem igazolhatja önmagában a tudományosan vitatott kutatási eredmények nyilvánosságra hozatalának korlátozását, még akkor sem, ha az eredmények a tudomány periferiájáról jelentkeznek. Hans Ulrich Hertel közleményt jelentetett meg egy svájci lapban, amelyben a mikrohullámú sütőben melegített ételek fogyasztásának egészségügyi kockázatairól írt. Kifejtette, hogy a kísérletek „kóros elváltozásokra utaló változást mutattak”, amelyek „esetleg” megfelelhetnek rákos fejlődés kezdetének. Ezt követően bírósági eljárás indult ellene, és a svájci bíróságok, a tisztességtelen versenyről szóló törvényre hivatkozva megtiltották számára, hogy nyilvános kijelentéseket tegyen arról, hogy a mikrohullámú sütőben készített étel egészségre ártalmas, mivel rákkeltő. A strasbourgi Bíróság szükségtelennek és ezért a 10. cikket sértőnek ítélte ezt az intézkedést egy demokratikus társadalomban, mivel a tilalom cenzúrát valósított meg, és lényegesen csökkentette az esélyét, hogy Hertel nyilvánosan kifejtse azokat a nézeteit, amelyeknek helyük van egy nyilvános vitában, akkor is, ha azok nem a domináns tudományos álláspontot jelenítik meg, és akkor is, ha a szóban forgó álláspont nem tűnik súlyos tényekkel alátámasztottnak.⁴⁷

Végül az Egyezmény 10. cikkének védelme kiterjed az olyan kutatási eredmények közzétételére is, amely sérülékeny csoportokhoz tartozók érzékenységet sérthetik.⁴⁸ Az Aksu-ügy jól illusztrálja ezt, amelynek középpontjában a „Törökországi cigányok” (*Türkiye Çingeneleri*) című könyv állt. A részben a kormányzat által finanszírozott könyv bevezetőjében az egyetemi oktató szerző a következőket írta a tanulmány céljáról és a kutatás során alkalmazott módszerről:

„Ez a tanulmány, amelyet bármiféle öncélú ambíció nélkül, pusztán egy jelentős hiány betöltésének céljából (hiszen ez az első ilyen jellegű tanulmány), valamint a jövőben a cigánysággal foglalkozók számára útmutatásul szeretnék közzétenni, a részvétele alapuló megfigyelésen és interjútechnikán túl leíró, összehasonlító és fenomenológiai módszerek segítségével készült. (...) A kutatás a már évszázadok óta köztünk élő és a mai török kultúra szerves részévé vált népcsoport, a cigányok identitásának bemutatását tűzte ki céljául, akikről mindeddig átfogó tudományos tanulmány nem készült, mivel az azonosításuk és meghatározásuk kapcsán felmerült nehézségek miatt kulturális identitásukról nem vettek tudomást. E tanulmány a cigányokra jellemző társadalmi-kulturális jellemzőket, hiedelmeiket, mitológiájukat, vallási és egyéb ünnepeiket ismerteti minden aspektusból. (...) Véleményünk szerint ezek a mindenütt megalázásban és elutasításban részesülő emberek az államunk, illetve nemzetünk értékes állampolgáraivá válhatnak, amennyiben oktatási, szociális, kulturális és egészségügyi problémájukat kezelik. Mindez annyit jelent, hogy türelemre és elkötelezettségre van szükség e tekintetben.”⁴⁹

A roma származású panaszos, Mustafa Aksu azért fordult a strasbourgi Bírósághoz, mert úgy vélte, a könyv olyan kifejezéseket és megfogalmazásokat tartalmaz, amelyek őt roma identitásában sértik. Különösen azok a részek, amelyek a romák állítólagos illegális tevékenységeiben való részvételéről szólva a következőképpen jellemzi őket: „tolvajok, zsebtolvajok, szélhámosok, rablók, uzsorások, koldusok, kábítószerek-kereskedők, prostituáltak és bordélyházak fenntartói”. Azt is kifogásolta, hogy a könyv számos más általánosítást is tartalmaz, amellyel „megalázza és lealacsonyítja a cigányokat”, például, amikor azt állítja, hogy „poligámisták és agresszívek”.⁵⁰

A strasbourgi Bíróság elismerte, hogy a negatív sztereotípiák korlátozzák az embernek azt a képességét, hogy maga határozza meg identitását, és döntson életútjáról. Ezért az Egyezmény 8. cikke alapján ilyen negatív sztereotípiák hangoztatása elfogadhatatlan. Azt is elismerte a Bíróság, hogy a Mustafa Aksu által idézett részek kontextusukból kiragadva,

önmagukban véve „megkülönböztető jellegűnek és sértőnek tűnhetnek.”⁵¹ A Bíróság azonban úgy látta, hogy a könyv, annak egészét tekintve, egy tudományos kutatáson alapuló tudományos munka, amely a romák történelmére és társadalmi-gazdasági életkörülményeikre összpontosít. A szerző nem propagált a törökországi roma közösséget érintő negatív sztereotípiákat, éppen ellenkezőleg, arról írt, hogy a társadalomban a romákat kiközösítik, és gyakran főként előítéleteken alapuló becsmérlő megjegyzéseknek vannak kitéve.⁵²

Az Egyezmény esetjoga nem kínál egyértelmű és következetes módszert annak megállapítására, hogy a hátrányos helyzetű társadalmi csoportokhoz tartozó emberek érzékenysége (*moral distress*) mikor lehet legitim indoka a szólás korlátozásának. Míg az Egyezmény lehetővé teszi, hogy a tagállamok az átlagember véleménynyilvánítását az etnikai és más társadalmi kisebbségek védelme érdekében korlátozzák (lásd a gyűlöletbeszéd büntethetőségére vonatkozó strasbourgi esetjogot), a tudomány szabadsága, úgy tűnik, felülírja ezeket az aggályokat. Az Egyezmény 10. cikke ugyanis védelemben részesíti a tudományos kutatás eredményeinek nyilvánosságra hozatalát és terjesztését, még akkor is, ha az egyébként valós eredmények sértőek lehetnek valamely hátrányos helyzetű társadalmi csoport tagjára nézve. A bíróság szerint tehát az ilyen csoporthoz tartozó személy által átélt morális sérelem sem indokolhat cenzúrát, ha a munka egésze egyébként tudományos minőségű.

A tudományos eredmények publikálása tekintetében tehát a tudomány művelői erős egyezménybeli védelmet élveznek. A kutatási eredmények nyilvánosságra hozatalára vonatkozó védelem arra a funkcionális védelemre hasonlít, amit a sajtószabadság kap egy demokratikus társadalomban. Mindkettő segíti a közhatalmat gyakorlók ellenőrzését, és mindkettő hatással próbál lenni a társadalmi célok prioritásainak meghatározására.⁵³ Ennek megfelelően a strasbourgi esetjogban a tudományt művelők publikálási szabadsága az újságírók szakmai szabadságának garanciáihoz hasonló. Az Aksu-ügy arra példa, hogy a tudományos munkát végzők kutatási eredményeik megjelentetését nem korlátozhatja még az egyes társadalmilag sérülékeny csoporthoz tartozó személyek érzékenysége sem.

Szólásszabadság az egyetem falain belül

Persze a tudományos munkát végzők nem csak kutatásaik eredményeit publikálják, gyakran tesznek nyilatkozatot, vagy nyilvánulnak meg egyéb módon. Az Egyezmény által nyújtott védelem attól függ,

hogy az egyetem falain belüli (*intramural*) vagy azon kívüli (*extramural*) megnyilvánulásról van-e szó. Az előbbi csoportba tartozik annak az intézményrendszernek a bírálata, amelyben a tudományt művelő dolgozik.

A két legjelentősebb strasbourgi ügyben a panaszosok tudományos konferenciákon kritizálták saját intézményük belső működését. A Sorguç-ügyben a professzor azzal nem értett egyet, ahogyan a saját tudományágában végzett munkáját értékelték, továbbá bírálta az adjunktusi kinevezésekhez vezető eljárásokat is.⁵⁴ A Kharlamov-ügyben a professzor az egyetemi vezető testület választási eljárásának hiányosságára hívta fel a figyelmet: arra, hogy az egyetem szenátusának megválasztásakor nem volt nyílt vita a jelöltekről, ezért a szenátus, mivel tagjainak megválasztása jogtalan eljárásban történt, illegitim testület.⁵⁵

A hazai bíróságok az akadémiai rendszer bírálatát mindkét esetben rágalmozásként kezelték, és a professzorokat kártérítés megfizetésére kötelezték. A strasbourgi Bíróság viszont mindkét ügyben helyt adott a professzorok kérelmének, hangsúlyozva a tudományos élet szervezésére vonatkozó és az önkormányzatiságát érintő nyílt vita fontosságát.⁵⁶

Az egyetem falain belüli szólásszabadság védelmi körébe beletartoznak a tanórákon elhangzott vélemények és viták is. Bár a strasbourgi Bíróságnak nincs kifejezetten a felsőoktatási órátartást érintő ítélete, a Vogt-ügyben a Bíróság utalt arra, hogy gondosan mérlegelni kell a tanárok szólásszabadsághoz fűződő jogát és a véleménynyilvánítás miatt kiszabott fegyelmi szankciót. A konkrét ügyben a kommunista párttag tanár állásából való felmentését a Bíróság indokolatlannak tartotta, megjegyezve, a tanár oktatási módszereit és óráit nem érte kritika, munkáját a tanulók pozitívan értékelték.⁵⁷

Szólásszabadság az egyetem falain kívül

Nemcsak az egyetem falain belüli, hanem az azon kívüli szabad véleménynyilvánítást is védi az Egyezmény 10. cikke. A védelem terjedelme attól függ, hogy közérdekű-e a téma, amelyben az egyetem oktatója, illetve kutatója megszólal, és hogy a téma, illetve maga a kijelentés a felszólaló szakterületére tartozik-e. A strasbourgi Bíróságnak a Mustafa Erdoğan-ügyben hozott döntése e tekintetben kulcsfontosságú. A panaszos Mustafa Erdoğan alkotmányjogász professzorként egy tudományos jellegű

folyóiratban (*quasi academic journal*) bírálta élesen a török alkotmánybíróságnak az Erény (*Fazilet*) nevű párt feloszlataáról szóló határozatát.⁵⁸ A professzor a cikkben azt állította, hogy a párt feloszlátását elrendelő alkotmánybírák nem ismerik a jogot, szakmai tudásuk és szellemi képességeik nem megfelelőek.⁵⁹ Az alkotmánybírók ezt követően pert indítottak a professzor ellen, amelyben a török bíróság az alkotmánybírók becsületének megsértését állapította meg. A strasbourgi Bíróság szerint viszont a török

bíróságnak ez a döntése sértette az Egyezmény 10. cikkét, mert az egyetemi oktatók számára biztosítani kell, hogy „szabadon kifejtéshessék nézeteiket és véleményüket a kutatási területükön és kompetenciájukban, még akkor is, ha a megfogalmazottak ellentmondásosak vagy népszerűtlenek. Ez magában foglalja az adott politikai rendszer köztisztviselői-

nek működésére vonatkozó vizsgálatot és kritikát is.”⁶⁰ Az Egyezmény védelmi körébe tartoznak tehát a tudomány művelői által kifejtett ellentmondásos és népszerűtlen álláspontok is, feltéve, hogy a véleménynyilvánítás a megszólaló tudományterületéhez kapcsolódik és közérdekű kérdéseket érint.

Ezért minősült később jogsértőnek a Kula-ügyben és a Torres-ügyben a közérdekű kérdéseket tárgyaló televíziós műsorokban részt vevő egyetemi oktatókkal szembeni fegyelmi eljárás megindítása. A Kula-ügyben azért indult eljárás, mert a professzor az Európai Unió és Törökország kulturális struktúrájának és hagyományainak különbségéről beszélt, a Torres-ügyben pedig a professzornak a spanyol alkotmány „hibás” eredetére vonatkozó megállapításai miatt indult fegyelmi eljárás.⁶¹

A Mustafa Erdoğan-ügyhöz párhuzamos indokolást csatolt strasbourgi bírók a következő tesztet javasolták az egyetem falain kívüli szólást érintő ügyek megítélésére a strasbourgi Bíróságnak. Első lépésben annak megállapítását, hogy a panaszos igényelheti-e a tudományos kontextusban elhangzó beszéd különleges védelmét. Második lépésben annak a mérlegelését, hogy a nyilvánosság előtti közlés témája a panaszos szakterületére tartozik-e. És végül annak a megítélését, hogy maga az elhangzott közlés a panaszos szakértelmén alapuló véleményként azonosítható-e. A bírók szerint, ha ezek a feltételek teljesülnek, az elhangzott vélemény az Egyezmény 10. cikke által nyújtott lehető legteljesebb védelemben kell hogy részesüljön.⁶² A következőkben ezt a három kritériumot vizsgálom meg alaposabban. Elsőként azt, hogy a tudomány művelőjének minősül-e a panaszos.

Az esetjog iránymutatást ad arra vonatkozóan, ki igényelheti a maga számára az Egyezmény 10. cikkében garantált véleménynyilvánítási szabadságot, amennyiben közlése tudományos kontextusban történt. A strasbourgi Bíróság értelmezésében ez a védelem nem emberi jog, amely mindenkit megillet, ezért nem jogosult minden ember arra, hogy a tudományszabadsággal kapcsolatos ügyet terjesszen a bíróság elé. Elsősorban a tudományos szakma minősített tagjai, vagyis tudományos intézetek, egyetemek munkatársai jogosultak eljárást indítani. A strasbourgi Bíróság azonban felismeri, hogy tudományos munka tudományos intézeteken kívül is végezhető. Ezért az esetjog védelmet nyújt az indokolatlan állami beavatkozásokkal szemben nemcsak az egyetemeken és más tudományos intézetekben dolgozók számára, hanem azok számára is, akik például politikai okok miatt nem vehetnek részt a szervezett tudományos munkában és az egyetemi oktatásban. A tudományos munkát végző ugyanis a tudományszabadság megsértésének áldozatává válhat akkor is, ha munkáját nem egy tudományos intézet keretei között végzi. Jó példa erre a korábban már említett Kenedi-ügy kérelmezője, Kenedi János, aki a rendszerváltást megelőzően a demokratikus ellenzék tagjaként politikai okok miatt nem vehetett részt a szervezett egyetemi oktatásban, mégis, a strasbourgi Bíróság szerint tudományos munkája elvégzésében akadályozta őt a magyar hatóság.⁶³

Emellett, ahogyan azt az esetjog megerősíti, ha valaki egyszerre végez tudományos munkát és visel közhivatalt, a strasbourgi Bíróság mérlegeli, hogy az illető közhivatali minőségében mint politikus, bíró vagy például magas rangú katonatiszt vagy akadémiai minőségében szólal-e meg nyilvánosan. Ez utóbbi esetben a Bíróság elvárja, hogy a megszólaló a tudomány módszereit követve tudományos érveket sorakoztasson fel. Például míg a Perinçek-ügyben a Bíróság úgy érvelt, hogy a panaszos politikusként és nem tudományos minőségében szólalt fel amikor kijelentette, hogy az „örmény népiirtásról szóló állítások nemzetközi hazugságok”,⁶⁴ Ayuso Torres esetében fordított volt a helyzet: a Bíróság szerint a hazai fórumok nem vették figyelembe, hogy a magas rangú katonatiszt alkotmányjogász professzorként nyilvánult meg, amikor egy televízióvitában a spanyol alkotmány eredetéről fejtette ki álláspontját.⁶⁵ Az Egyezmény 10. cikkének megsértését állapította meg a Bíróság abban az ügyben is, amelyben Herbert Wille közigazgatási főbíróként egy tudományos tanácskozáson elhangzott alkotmányjogi álláspontját követően, hogy ti. a liechtensteini alkotmánybíróság jogosult eljárni a herceg és a törvényhozás közötti alkotmányos vitában, jövőbeli karrierlehetőségei a nul-

lára redukálódtak, amikor a liechtensteini herceg kijelentette, semmilyen közhivatal viselésére nem jelöli a jövőben.⁶⁶

A második kritérium arra vonatkozik, hogy a panaszos szakterületére tartozik-e a közlés tárgya. A nyilvánosság előtt elhangzottak értékelésekor a Bíróságnak azt kell mérlegelnie, érvelnek a párhuzamos véleményt jegyző bírák, hogy a közlés, tárgyat tekintve, a panaszos szakterületére tartozik-e. Jó példa erre a korábban említett Ungváry-ügy, amelyben a történész panaszost személyiségi jog megsértése miatt marasztalta el a hazai bíróság, mert cikket közölt az egyik alkotmánybíróval a kommunista rezsim titkosszolgálatában való részvételéről. A strasbourgi Bíróság az elmarasztaló ítéletet az Egyezmény 10. cikkét sértőnek tartotta, mondván, a kommunista titkosszolgálatok működése a történész egyik fő kutatási területének minősül, aki emiatt jogszerűen nyilvánít történelmi adatokkal alátámasztott véleményt ilyen kérdésekben a nagy nyilvánosság előtt.⁶⁷

Amikor tudományos kontextusban elhangzó véleménynyilvánításról van szó, szerepet játszhat a közeg, ahol a nyilatkozat elhangzik, például a megjelenés helye: tudományos folyóirat, napilap, sajtónyilatkozat vagy közösségi médián posztolt vélemény. A bírák szerint a közzététel formája és a célközönség nem döntő abban a kérdésben, hogy a közlés tudományos kontextusban elhangzó véleménynek minősül-e.⁶⁸ Tehát az a tény, hogy egy oktató vagy kutató a véleményét weboldalon vagy közösségi médiában teszi közzé, önmagában nem zárja ki az Egyezmény 10. cikkének védelmét. De, és itt jön a képbe a teszt harmadik kritériuma, a kifejtett vélemény, a konkrét állítás a panaszos szakértelmén alapuló véleménynyilvánításként kell hogy beazonosítható legyen.

A bírák szerint döntő jelentőségű, hogy az állítás maga a tudományt művelő kutatásain alapul-e. A bírák ugyan nem fejtik ki részletesen e teszt elemeit, de a leírtakból az körvonalazódik, hogy ha a kifejtett vélemény lényegében a kutató által korábban végzett alapos tudományos vizsgálódáson alapul, akkor az állítás az Egyezmény 10. cikkének védelme alatt áll. Ha azonban az állítás nem egy már lezajlott kutatás eredményeinek az összefoglalása vagy az abból következő állítás, illetve más módon sem kapcsolódik a megszólaló kutatási területéhez, az még az Egyezmény 10. cikkében foglalt általános véleménynyilvánítási szabadság védelme alatt állhat, de semmiképpen sem tekinthető a tudományszabadságba tartozó közlésnek.

Mi következik mindebből a strasbourgi esetjogra nézve? A strasbourgi Bíróság a tudományszabadságot eddig nem kapcsolta össze az Egyezményben biztosított más jogokkal. Mégis, annyi talán megál-

lapítható az Egyezmény egyes rendelkezéseinek egymásra tekintettel történő értelmezésével, hogy az nem egy „semleges” dokumentum, hanem a liberális demokrácia értékein nyugszik. Elkötelezett az egyenlő emberi jogok biztosítása mellett és kötelezi a tagállamokat a parlamentarizmuson és a pluralizmuson nyugvó demokrácia fenntartására.⁶⁹ A bíróság már többször hangsúlyozta a pluralizmus fontosságát az oktatásban⁷⁰ és a nyilvános vitákban.⁷¹ A pluralizmus elengedhetetlen a tudományban is: a kutatási téma kiválasztásában, a vizsgálódás módszereinek és irányának a megválasztásában. Az Egyezmény többi rendelkezésével együtt értelmezve így a 10. cikk a tudományt művelők számára olyan védett státuszt biztosít, amely minden szakterület kutatóját és oktatóját egyaránt megilleti.

Ami a tudományos véleménynyilvánítást illeti, a strasbourgi esetjog védi a tudományt művelők jogát a szabad véleménynyilvánításra a kutatásuk, szakértelmük, szakmai kompetenciájuk terén, valamint a tudományos vizsgálódáshoz szükséges információkhoz való hozzáférés jogát. Ezen túlmenően a vonatkozó joggyakorlat lehetővé teszi a tudományt művelők számára, hogy tudományos eredményeiket nyilvánosságra hozzák, és hogy kutatási területükön, az egyetem falain belül és kívül szabadon nyilváníthassanak véleményt. Ez utóbbi azonban nem jelent korlátlan védelmet arra vonatkozóan, hogy a tudományt művelő az intézményi hovatartozása ürügyén bármilyen kérdésben nyilvánosan megszólaljon. A 10. cikk csak azt az egyetem falain kívüli megnyilvánulást védi, amely közügyet érint, a tudományt művelő szakértelme területére tartozik, és akkor, ha a kifejtett vélemény e szakértelemre valamiképpen visszavezethető. Ez a védelem addig tart, amíg a tudományos véleménynyilvánítási szabadságára hivatkozó a szakmai szttenderdeket tiszteletben tartva jár el.

A strasbourgi esetjog tehát képes volna robusztus védelmet nyújtani a tudomány szabadság egyéni aspektusai számára. Ugyanakkor a Bíróság ezt az egyéni aspektust mindeddig nem kapcsolta össze az intézményi kérdésekkel, e szabadságot ugyanis nem olyan jogként fogta fel, amelynek célja a tudományos struktúra védelme, a megfelelő működéshez szükséges feltételek biztosítása.⁷² Ennek oka elsősorban az, hogy a Bíróság eddig nem tárgyalt olyan ügyet, amelyben a tudomány szabadság intézményi aspektusa, az autonómia kérdése merült volna fel. Az egyetemi autonómiát mindössze egy ügy⁷³ és a korábban

már többször említett Mustafa Erdoğan-ügyben született ítélethez csatolt párhuzamos indokolás tematizálta. Ez utóbbi hangsúlyozta, hogy a tudomány szabadság védi a tudományos intézmény autonómiáját, amiről akkor eshet szó értelmes módon, ha a kutatók szabadsága és az akadálytalan eszmecsere a tudományos közösségen belül és azon túl is biztosított.⁷⁴

Az Európai Unió Bírósága az, amelyik véleményt formált a tudomány szabadság intézményi aspektusáról, aminek persze eljárási oka is van. A strasbourgi Bírósághoz magánszemélyek és szervezeteik fordulhatnak közvetlenül panaszukkal, ha úgy vélik, emberi jog sértés áldozataivá váltak. Emiatt a strasbourgi joggyakorlatban a tudomány szabadsággal kapcsolatos ítéletek alapjául is egyéni kérelmek és igények szolgálnak. Ehhez képest magánszemélyek az Európai Unió Bíróságához közvetlenül nem tudnak kérelmükkel fordulni, így a luxembourgi joggyakorlatban a tudomány szabadság elsősorban intézményi kérdésként jelenik meg.

A CHARTA 13. CIKKE: A TUDOMÁNYOS KUTATÁS ÉS ÉLET SZABADSÁGA

Az Európai Gazdasági Közösséget 1956-ban létrehozó Római szerződés, az Egyezményhez hasonló-

an, nem rendelkezett a tudomány szabadságáról, és ez volt a helyzet egészen a 2000-es évek elejéig indult alkotmányozási eljárásig, amikor felmerült a jog kodifikálásának ötlete. Bár ebben az időszakban a tudósok autoritása széles körben elfogadott volt, és a tudomány is nagy presztízsnak örvendett,⁷⁵ mégsem volt egyhan-

gú támogatottsága annak, hogy a tudományos kutatást uniós jogi biztosítékok részesítsék védelemben. Az alkotmányozásról szóló jegyzőkönyvek meggyőzően bizonyítják: jelentős vita volt a konvent⁷⁶ tagjai között abban a tekintetben, hogy az alkotmány részeként elképzelt Charta tartsa-e rendelkezést a tudomány szabadságára vonatkozóan.⁷⁷ Roman Herzog, a Charta szövegezéséért felelős konvent elnöke (német jogászprofesszor) és német kollégái jelentős szerepet játszottak abban, hogy a Chartába bekerült a tudomány szabadságáról rendelkező 13. cikk:⁷⁸ „A művészet és a tudományos kutatás szabad. A tudományos élet szabadságát tiszteletben kell tartani.” De mit jelent ez a gyakorlatban?

A 13. cikk első mondata a német Alaptörvény 5. cikkének (3) bekezdésének első mondatára emlékeztet, amely így szól: „A művészet és a tudomány, a kutatás és az oktatás szabad.”⁷⁹ Mindazonáltal a konvent soha nem tekintette a Charta 13. cikkének első mondatát a német jog importjának. Bár a tudomány és a kutatás szabadságának hangsúlyozása felfogható „tipikus német jelenségként”,⁸⁰ különösen, ha e megjelölés a tudománykonceptió humboldti gyökereire utal,⁸¹ a tudomány szabadság fogalma már a 2000-es évek elején is megtalálható volt nemzetközi jogi dokumentumokban (például a korábban említett ENSZ Nyilatkozatban vagy a Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmányában) és számos európai uniós tagállam alkotmányában.⁸² A Charta szövegezésekor ugyanis Európa-szerte létező alkotmányos hagyomány volt a tudomány szabadság alkotmánybeli garantálása.⁸³

Arra, hogy pontosan mit is jelent a tudományos kutatás szabadsága, uniós dokumentumok és intézmények hosszú ideig nem adtak választ. Az uniós kormányok képviselőinek 2020-as bonni nyilatkozata szerint e szabadság magában foglalja a kutatási kérdések szabad meghatározásának, az elméletek kiválasztásának és fejlesztésének, az empirikus anyag gyűjtésének és a tudományos kutatási módszerek alkalmazásának, valamint a tudásként elfogadott dolgok megkérdőjelezésének és az új ötletek felvetésének jogát.⁸⁴ A képviselők e nyilatkozatban szándékukat fejezték ki arra vonatkozóan, hogy védelemben részesítik a tudományos kutatás szabadságát, és szorosan figyelemmel kísérik a tudományos élet szabadsága monitoring rendszerének a létrehozását az Európai Felsőoktatási Térségben, valamint értékelik annak a kutatásra gyakorolt hatásait. Később, mivel a monitoring azt mutatta, hogy a tudomány szabadságot érintően az uniós tagállami jogvédelmi szint is jelentős csökkenésnek indult, és mivel a bonni nyilatkozat nem tartalmazott végrehajtási eszközöket európai szinten, az Európai Parlament két, a tudományos kutatást érintő állásfoglalást is elfogadott.

2023-ban a Parlament felszólította az Uniót, hogy „tartsa tiszteletben és mozdítsa elő a tudományos élet szabadságát, valamint a tudományos kutatás és oktatás szabadságát.”⁸⁵ Emellett a Parlament több javaslatot tett az alapító szerződések módosítására. Egyrészt az Európai Unióról szóló szerződés 3. cikkét a következő (5a) bekezdéssel javasolta kiegészíteni: „Az Unió védelmezi és előmozdítja az ingyenes

és egyetemes iskolázatáshoz való hozzáférést, az intézményi és egyéni tudományos szabadságot és az emberi jogok védelmét az Európai Unió Alapjogi Chartájában meghatározottak szerint.”⁸⁶ Másrészt javaslatot tett arra, hogy az Európai Unió működéséről szóló szerződésnek az Európai Kutatási Térség létrehozásáról szóló 179. cikke úgy módosuljon, hogy annak utolsó fordulata egyértelművé tegye: a tudomány és a kutatási tevékenység támogatására és fejlesztésére a „tudományos élet, valamint a tudományos kutatás és oktatás szabadságát” tiszteletben tartva és előmozdítva kerülhet sor.⁸⁷ Végül azt is kez-

deményezte, hogy az Európai Unió működéséről szóló szerződés 4. cikk (2) bekezdésébe egy új kc) pont kerüljön, amely a megosztott kompetenciák körébe sorolná az oktatást, „különösen olyan transznacionális kérdések tekintetében, mint a diplomák, fo-

kozatok, készségek és képesítések kölcsönös elismerése”.⁸⁸ A három javaslat közül talán ez utóbbi a legizgalmasabb, hiszen az oktatásra vonatkozó megosztott hatáskör lehetővé tenné az Európai Unió számára, hogy olyan jogi dokumentumot fogadjon el, amely kifejezetten a tudományos élet oktatási dimenzióját is lefedné, nem csak a tudományos kutatás szabadságát.⁸⁹

2024-ben a Parlament, arra hivatkozva, hogy a tudományos kutatás szabadságának korlátozása károsítja az Unió gazdaságát, elfojtja az innovációt, és lassítja a tudományos fejlődést, felkérte a Bizottságot, hogy nyújtson be javaslatot egy, „a tudományos kutatás szabadságáról szóló jogi aktusra.”⁹⁰ A Bizottság jelenleg előkészíti az Európai Kutatási Térségre vonatkozó szabályozást, de annak hatóköre korlátozottnak tűnik: kizárólag a tudományos kutatás szabadságára (a 13. cikk első mondata) és egy „ötödik uniós szabadság” – a kutatás és a tudás szabad áramlásának – megteremtésére összpontosít.

A tudományos élet szabadsága (akadémiai szabadság)

A Charta 13. cikk második mondatában⁹¹ foglalt tudományos élet szabadságának, más néven az akadémiai szabadságnak a tartalma sem volt sokáig világos, mert egészen a közelmúltig nem volt említésre méltó az uniós intézmények,⁹² ezen belül különösen az Európai Bíróság joggyakorlata⁹³ ezen a területen.⁹⁴ A Central European University (CEU) kérelme alapján foglalkozott az Európai Bíróság érdemben először az akadémiai szabadsággal kapcsolatos kér-

désekkel.⁹⁵ A CEU kérelmét az indokolta, hogy 2017-ben a magyar parlamenti többség elfogadott egy felsőoktatási törvénymódosítást, amely többek között megkövetelt egy, a külföldi egyetem származási országa és a fogadó állam közötti nemzetközi megállapodást és annak bizonyítását, hogy a külföldi egyetem a származási országában is oktatást nyújt.⁹⁶ A közvélemény a módosítást „Lex CEU-nak” nevezte, mert a lényeges kritériumok, de facto a CEU-t érintették: a törvénymódosítás olyan feltételeket szabott az egyetem számára, amiket tulajdonképpen csak maga a kormány tudott volna teljesíteni egy államközi megállapodás aláírásával.⁹⁷

Az Európai Bizottság a törvénymódosítás miatt pert indított a magyar kormány ellen az Európai Bíróság előtt, azt állítva, hogy a módosítás sérti a Charta 13. cikkét, mert befolyásolja bizonyos egyetemek azon képességét, hogy Magyarországon kutatást végezzenek, és szabadon terjesszék a tudományos ismereteket és eredményeket.⁹⁸ A magyar kormány ezzel szemben azt állította, hogy az egyetemre rótt jogi kötelezettségek nem korlátozták az intézmény vagy annak munkatársai akadémiai szabadságát.⁹⁹

Az Európai Bíróság ítélete először megállapította, hogy Magyarország megsértette a WTO Szolgáltatások Kereskedelméről szóló Általános Megállapodást az oktatási szolgáltatások területén. A magyar jogszabály ugyanis nemzetközi megállapodás megkötéséhez kötötte az oktatási szolgáltatás nyújtását, amelynek létrejötte és teljesítése kizárólag a magyar kormány politikai akaratán múlt. Ezen túl a Bíróság megállapította, hogy Magyarország nem indokolta annak az előírásnak a szükségességét, amely az úgynevezett megtévesztő gyakorlatok elkerülése érdekében a külföldi egyetem számára előírta annak bizonyítását, hogy hazájában oktatást nyújt. Ezt követően a Bíróság a GATS követelményeit az uniós jog szerves részének nyilvánította,¹⁰⁰ és megállapította, hogy a GATS ilyen megsértése a Charta 13. cikkébe ütközik.¹⁰¹ A Bíróság szerint a törvénymódosítás alkalmas volt arra, hogy veszélyeztesse a CEU tudományos tevékenységét Magyarországon, és hogy megfossza a CEU-t a tudományos kutatások végzéséhez és az oktatási tevékenység gyakorlásához szükséges autonóm infrastruktúrától.¹⁰² Mivel a magyar kormány a törvény módosítását nem indokolta az „uniós jog által elismert, általános érdekű célkitűzések egyikével” sem,¹⁰³ a bíróság megállapította, hogy uniós jogot, többek között a Charta 13. cikkét sér-

tette a magyar kormány eljárása. A döntés ugyan a CEU számára későn érkezett ahhoz, hogy tevékenységét Magyarországon folytathassa,¹⁰⁴ ennek ellenére a benne foglalt bírói megállapítások jelentősek, mert egyrészt megerősítik a tudomány szabadság fontosságát az Unió területén, másfelől kibontják a 13. cikk második mondatának tartalmát.

A Charta 52. cikk (3) bekezdése szerint, ha a Charta olyan jogokat tartalmaz, amelyek megfelelnek az Egyezményben biztosított jogoknak, akkor e

jogok tartalmát és terjedelmét azonosnak kell tekinteni azokéval, amelyek az Egyezményben szerepelnek. A Charta azonban azt is kimondja, hogy ez a rendelkezés nem akadályozza annak, hogy az uniós jog magasabb szintű jogvédelmet nyújtson. Mindkét rendelkezés szerepet játszott az Európai Bíróság CEU-ügyben hozott ítéletében. Egyrészt a Bíróság megállapította, hogy a 13. cikk második mondatában foglalt akadémiai szabadság a kutatás és az oktatás területén a strasbourgi joggyakorlattal összhangban biztosítja a véleménynyilvánítás és a cselekvés szabadságát: az információ, valamint a tudás terjesztésének, a kutatás végzésének szabadságát ugyanúgy, mint az oktatók és kutatók jogát ahhoz, hogy szabadon kifejezhessék álláspontjukat.

A Bíróság azonban azt is világossá tette, hogy a 13. cikkbeli akadémiai szabadság fogalmat ennél tágabban kell értelmezni.¹⁰⁵ Ebben két nemzetközi jogi dokumentum is a Bíróság segítségére volt. Egyrészt az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének a tudományos élet szabadságáról és az egyetemi autonómiáról szóló ajánlása,¹⁰⁶ amely szerint a tudományos élet szabadsága intézményi és szervezeti dimenziót is magában foglal, mivel az affiliáció léte, az infrastruktúrához kötődés az oktatás és kutatás gyakorlásának egyik lényeges előfeltétele. Másrészt az UNESCO-nak a felsőoktatási dolgozók státuszáról szóló ajánlása, amely szerint „(a)z autonómia a tudományos élet szabadságának intézményi kifejeződése, és annak szükséges feltétele, hogy az oktatók és a felsőoktatási intézmények el tudják látni feladataikat.”¹⁰⁷ Az ajánlás a tagállamok feladatává teszi a felsőoktatási intézmények autonómiájának mindenfajta külső fenyegetéssel szembeni védelmét.¹⁰⁸

Az Európai Bíróság e két nemzetközi dokumentumra hivatkozva megállapította, hogy a Charta 13. cikkében foglalt akadémiai szabadság védelemben részesíti az egyetemeknek a tudományos kutatásuk végzéséhez és oktatási tevékenységük gyakorlásához szükséges autonóm infrastruktúrát.¹⁰⁹ Az intézmé-

nyi affiliáció a tudományos kutatás lényeges feltétele,¹¹⁰ fogalmazott Kokott főtanácsnok, az intézmény ugyanis „tudományos viták platformjaként, valamint hálózatként és infrastruktúráként szolgál az oktatók, a hallgatók és a donorok számára.”¹¹¹

Az Európai Bíróság értelmezésében tehát a Charta 13. cikk második mondatában foglalt akadémiai szabadság intézményesülést követel, egyetemek és tudományos intézetek létét, amelyekben a kutatók szabadon működhetnek.¹¹² A kutatók tudás megszerzésére és az igazság keresésére vonatkozó törekvése számára ezek az intézmények biztosítanak keretet. A felsőoktatási intézményeknek a Charta autonómiát garantál, amely elengedhetetlen ahhoz, hogy a számukra előírt feladatokat megfelelő módon legyenek képesek teljesíteni. Az autonóm intézmények a „kapuőrök” (*gatekeeper*), amelyek feladata, hogy megvédjék kutatóikat az indokolatlan állami és más külső beavatkozással szemben.¹¹³

A tudományszabadság nemzetközi jogi védelme és a liberális demokratikus értékek nemzetközi dokumentumokban való rögzítése összekapcsolódik. A második világháború végét követő új korszak kezdetét jelentő 1948-as ENSZ Nyilatkozat megjelenésétől kezdődően minden idézett nemzetközi dokumentum hozzátett valamit az előzőekben már garantált védelemhez, újabb és újabb fogalommal gazdagítva a nemzetközi és az európai jognak a tudományszabadságot védő eszköztárát. Mindez azonban nem eredményezte automatikusan a tudományszabadság egyre erősödő nemzetközi jogi védelmét, ami több okra is visszavezethető.

A sokszor évtizedekkel ezelőtt elfogadott nemzetközi jogi dokumentumok új élethelyzetekhez való igazítása azt igényli, hogy a nemzetközi intézmények folyamatosan (újra)értelmezzék a normaszöveget. Ennek során előfordul, hogy az új interpretáció a jog szűkítő értelmezését eredményezi. Példa erre az UNESCO-nak az utóbbi években elfogadott, az Egyezségokmány 15. cikkét érintő, korábban említett két ajánlása, amelyek olyan megfogalmazásokat tartalmaznak, amelyek magukban rejtik a tudományszabadság indokolatlan korlátozásának lehetőségét.

Ahol pedig nem ez a helyzet, mint például az európai szupranacionális bíróságok esetében, amelyek esetjoga képes volna robusztus védelmet nyújtani a jogsérelmet szenvedett oktatók, kutatók és intézmé-

nyeik számára, ott sokszor a kérelmek hiánya, illetve politikai megfontolások hátráltatják a hatékony jogvédelmet.

Panasz nélkül nem indulhat eljárás a nemzetközi bíróságok előtt, ezért akadályozza a nemzetközi jogvédelem működését, ha a tudományt művelők és intézményeik be sem nyújtják panaszaikat a nemzetközi fórumokhoz. Magyarországon a politikailag lojális és a rendszert legitimáló intézmények, mint például a Mathias Corvinus Collegium és a Nemzeti Közszerzői Egyetem hosszú ideje nagy mennyiségű közpénztámogatásban részesülnek, miközben

az állami fenntartású egyetemek a túlélésért küzdenek. Többek között emiatt alakult úgy, hogy mára az állami fenntartású egyetemek többsége az úgynevezett „közfeladatot ellátó közérdekű vagy kezelő alapítványok” fennhatalom alá került, ami autonómia-vesztéssel járt.¹¹⁴ Mégis, ezek az autonómiájukat veszített, alapítványosodott egyetemek nem éltek

panasszal a nemzetközi bíróságoknál.¹¹⁵ A jogtalan állami beavatkozás persze nemcsak az egyetemeket, hanem a kutatóintézeteket is érintette. De a sorozatban kikényszerített tulajdonos- és névváltoztatásuk, illetve autonómiájuk csökkenése sem eredményezett nemzetközi bírósági ügyeket. Az akadémiai szabadságukban megtámadott oktatók és kutatók eseteinek többségéről is csak tudományos közleményekből¹¹⁶ és nem a nemzetközi bíróságok beszámolóiból értesülünk.

Az is előfordul, hogy a jogsérelmet elszenvedők panasszal élnek ugyan, de feltehetően politikai megfontolások hátráltatják a nemzetközi bíróság döntését. Ez történt például a CEU ügyében: az Európai Unió Bírósága csak azután hozta meg döntését az akadémiai szabadság megsértéséről, hogy az egyetem Bécsbe költözött. Van arra is példa, hogy a nemzetközi bíróság egyáltalán nem tűzi napirendre egy ügy tárgyalását. A strasbourgi Bíróság előtt hosszú ideje folyamatban lévő egyik perben a török tudományos élet szereplői kifogásolják,¹¹⁷ hogy elbocsátották őket egyetemi állásukból azt követően, hogy aláírták a „Tudósok a békéért” néven elhíresült petíciót.¹¹⁸ A strasbourgi Bíróságnak 2021 óta lehetősége van arra, hogy bizonyos ügyeket előnyben részesítsen, ha azokról feltételezhető, hogy a jogvédelmi szint változását eredményezik, vagy amelyek fontos morális vagy társadalmi kérdést, illetve jelentős emberi jogi problémát érintenek (*impact case*).¹¹⁹ A tudományszabadsággal kapcsolatos ügy ilyen minősítést még nem kapott, a török oktatók kérelme sem,¹²⁰ an-

nak ellenére, hogy az ügynek súlyos etikai és morális súlya van, ráadásul a tudomány szabadság jelenlegi helyzete nem csak Törökországban áll vesztesre.¹²¹

Az akadémiai szabadság nemzetközi jogvédelme és magyarországi érvényesíthetősége egyfelől nagymértékben függ attól, hogy a jogsérelmet szenvedett intézmények és a tudományt művelők milyen intenzitással fordulnak a nemzetközi bíróságokhoz, másfelől attól, hogy a nemzetközi bíróságok főképp (geo)politikai megfontolások alapján vagy bírói esküjüket követve ítéleznék-e.

JEGYZETEK

1. Lásd például Lars PELKE: Academic Freedom and the Onset of Autocratization, *Democratization*, 2023/6, 1015–1039., 1015–1016., <https://doi.org/10.1080/13510347.2023.2207213>; Niclas BERGGREN – Christian BJØRNSKOV: Political Institutions and Academic Freedom. Evidence from Across the World, *Public Choice*, 2022/1-2, 205–228., <https://doi.org/10.1007/s11127-021-00931-9>.
2. A tudomány szabadság európai erodálódásáról részletes képet ad Peter MAASEN – Zoltán RÓNAY – Gergely KOVÁTS: *The Erosion of Academic Freedom in Europe*, Strasbourg, Council of Europe, 2025.
3. TÓTH Gábor Attila: *Nemdemokrácia. Az alkotmányjogi patológia és terápia alapjai*, Oriold, 2024, 125. és köv.
4. Példa erre a később csalárdnak és tudománytalannak minősített *Lancet*-beli tanulmány, amely a gyerekek kanyaró, mumpsz és rubeola elleni kombinált MMR oltása és az autizmus kialakulása között kapcsolatot feltételezett. Laura EGGERTSON: *Lancet retracts 12-year-old article linking autism to MMR vaccines*, *Canadian Medical Association Journal*, 2010/4, 199–200. <https://doi.org/10.1503/cmaj.109-3179> A lap kései korrekciója arra már nem volt alkalmas, hogy a cikk alapján indult védőoltásellenes mozgalom híveit meggyőzze. Sőt, 2025-ben az Egyesült Államok járványügyi központjának (CDC) immunizációs tanácsadó testülete meg is szavazta a kombinált oltás szétválasztását. BODNÁR Zsolt: Az amerikai járványügy szétválasztotta a gyerekek kombinált oltásait, ami növelheti a járványok kockázatát, *Qubit*, 2025. szeptember 19., <https://qubit.hu/2025/09/19/az-amerikai-jarvanyugy-szetvalasztotta-a-gyerekek-kombinalt-oltasait-ami-novelheti-a-jarvanyok-kockazatat>.
5. Lásd a *Nature* folyóirat ‘How Trump 2.0 is reshaping science’ mappájának írásait: <https://www.nature.com/collections/jcjhbjhgi>. Michael DREELING – Pedro GARCÍA-CARO: Editor’s Introduction. Philanthropy, Public Funding, and the Future of Academic Freedom, *Journal of Academic Freedom*, 2025/15, 1–12.
6. Ez a tudományt művelők egyéni szabadságának a központi magja. Gergely KOVÁTS – Zoltán RÓNAY: *How academic freedom is monitored. Overview of methods and procedures*, European Parliament Research Service (EPRS)/Scientific Foresight Unit (STOA), Brüsszel, 2023.
7. Katrin KINZELBACH – Staffan I. LINDBERG – Lars LOTT: *Academic Freedom Index – 2025 Update*, FAU – V-Dem Institute, 2025, https://academic-freedom-index.net/research/Academic_Freedom_Index_Update_2025.pdf.
8. Uo., 11.
9. Uo.
10. Lásd William Butler YEATS *A második eljövétel* című versének ezt a sorát: „széthull minden; már nem tart a közép”, ford. FERENCZ Győző.
11. Hans Kelsen: *Staatsform und Weltanschauung*, Tübingen, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1933, 13–14. Lásd erről magyarul SÓLYOM Péter: *Jogászai módszer és politika*, Budapest, Gondolat, 2016, 146.
12. Max WEBER: *A tudomány mint hivatal*, ford. GLAVINA Zsuzsa, JÓZSA Péter fordításának figyelembevételével, Budapest, Kossuth Kiadó, 1995, 44.
13. Z. KARVALICS László: A tudomány művelés és a tudományokban való jártasság mint emberi jog. Egy arkhimédészi pont azonosítása, *Acta Humana*, 2019/3, 119–135., <https://doi.org/10.32566/ah.2019.3.6> 125. Lásd még a „Scientific literacy” című különszám írásait: *Daedalus*, 1983/2.
14. Az áltudomány ismérveit és természettudománybeli példáit lásd BECK Mihály: *Tudomány-áltudomány*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1978, 102. és köv. Társadalomtudománybeli példákra lásd a sumer–magyar nyelv-rokonítás „délilábos eszméjét” (KOMORÓCZY Géza: *Sumer és magyar?* Budapest, Magvető, 1976) vagy a török–magyar nyelv-rokonítás „ötletét” (KÁLMÁN László: *Török nyelv-e a magyar?* *Qubit*, 2018. szeptember 17., <https://qubit.hu/2018/09/17/torok-nyelv-e-a-magyar>).
15. A tudomány szabadságot tehát ez a cikk úgy mutatja be, mint amely egyre szélesebb körben válik elismertté a nemzetközi jogban (emerging freedom). PAP András László: Akadémiai szabadság, értelmezési keretek „üzleti és emberi jogok” megközelítésben, *Fundamentum*, 2021/1, 68–74., 68.
16. A tudomány szabadságának tudatos és szisztematikus magyarországi leépítését dokumentálja az Oktatói Hálózat által készített *Háttal Európának* 1. és 2. című kötet. <https://oktatoihalozat.hu/category/oktatoi-halozat/>. Egy újabb áttekintésre lásd Balázs MAJTÉNYI – Andrew RYDER: Hungarian Academia in a Deep State, *Eu-*

- ropean Review, 2025, 102–118., <https://doi.org/10.1017/S106279872500016X>.
17. *United States of America v. Karl Brandt, et al.* (Case 1) Palace of Justice in Nuernberg, Military Tribunal I, <https://www.legal-tools.org/doc/c18557/>.
 18. Sándor KERPEL-FRONIUS: The epoch-changing influence of the Nuremberg Doctor's Trial on the ethical judgment of human experiments, *Orvosi Hetilap*, 2008/5, 195–201., <https://doi.org/10.1556/oh.2008.28282>.
 19. Katrin Kinzelbach rámutat arra, hogy egy perui képviselő, José Encinas egyengette az utat, amely egy akkor valószínűtlennek tartott eredményhez, a 27. cikk elfogadásához vezetett. Katrin KINZELBACH: The origin and contested meaning of freedom in the human right to science, *Global Constitutionalism*, 2025/1, 26–45., 27., <https://doi.org/10.1017/S2045381724000121>.
 20. „27. cikk
 1. Minden személynek joga van a közösség kulturális életében való szabad részvételhez, a művészetek élvezéséhez, valamint a tudomány haladásában és az abból származó jótéteményekben való részvételhez.
 2. Mindenkinek joga van minden általa alkotott tudományos, irodalmi és művészeti termékkel kapcsolatos erkölcsi és anyagi érdekeinek védelméhez.” A cikk 1. pontjának megfogalmazása sokban emlékeztet Rooseveltt amerikai elnöknek 1941. január 6-án a kongresszusban elmondott beszédére, amely az erős és egészséges demokrácia egyik pilléréként jelöli meg, hogy a tudományos fejlődés eredményei mindenki számára hozzáférhetőek legyenek. <https://www.fdrlibrary.org/four-freedoms>.
 21. Lásd Z. KARVALICS László (13. vj.) 120.
 22. Sarion BOWERS: Science as a human right, *Wellcome Sanger Institute Blog*, 2018. november 19., <https://sangerinstitute.blog/2018/11/09/science-as-a-human-right/>.
 23. Igaz, például az Egyesült Államok esetében, mivel nem ratifikálta a Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmányát, a tudomány szabadság nemzetközi jogi megalapozásául a Nyilatkozat 27. cikke szolgál. William A. SCHABAS: *The Universal Declaration of Human Rights*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, <https://doi.org/10.1017/CBO9781139600491> 25.
 24. 1976. évi 9. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről „15. cikk
 1. Az Egyezségokmányban részes államok elismerik mindenki jogát arra, hogy a) részt vegyen a kulturális életben; b) élvezze a tudomány haladásából és annak alkalmazásából származó előnyöket; c) min-
 - den olyan tudományos, irodalmi vagy művészeti alkotás tekintetében, melynek szerzője, erkölcsi és anyagi érdekei védelemben részesüljenek.
 2. Az Egyezségokmányban részes államok által e jog teljes érvényesítése érdekében teendő lépéseknek ki kell terjedniük a tudomány és a kultúra megőrzését, fejlesztését és terjesztését biztosító intézkedésekre is.
 3. Az Egyezségokmányban részes államok kötelezik magukat a tudományos kutató és alkotó tevékenységhez nélkülözhetetlen szabadság tiszteletben tartására.
 4. Az Egyezségokmányban részes államok elismerik a tudomány és kultúra területén történő nemzetközi kapcsolatok és együttműködés előmozdításából és fejlesztéséből származó előnyöket.” A nemzetközi szerződést kihirdető 1976. évi 9. törvényerejű rendelet hivatalos fordítása.
 25. José Encinas perui képviselő fogalmazta meg, hogy a Nyilatkozatnak nem elég csupán kijelentenie, hogy mindenkinek joga van részt venni a közösség kulturális, művészeti és tudományos életében. A Nyilatkozatnak kifejezetten utalnia kell arra, hogy ez a részvétel szabad, e „szabadság nélkül ugyanis nem jöhet létre emberhez méltó alkotás.” KINZELBACH (19. vj.) 30.
 26. 1975-ben viszont sikerrel jártak, amikor az ENSZ nyilatkozatot fogadott el a tudományos és technikai haladásról. UN General Assembly: *Declaration on the Use of Scientific and Technological Progress in the Interests of Peace and for the Benefit of Mankind*, Resolution A/RES/3384(XXX), 1975. november 10.
 27. KINZELBACH (19. vj.) 28.
 28. UN CESCR: *General Comment No. 25. Science and Economic, Social and Cultural Rights* (Art. 15 of the Covenant), 2020, E/C.12/GC/25.
 29. UN CESCR: *General Comment No. 13. The Right to Education* (Art. 13 of the Covenant), 1999, E/C.12/1999/10, 38–40. bekezdések. Az ILO és az UNESCO voltak az első nemzetközi szervezetek, amelyek az „academic freedom” kifejezést használták az 1966-os közös ajánlásuk 61. cikkében. ILO/UNESCO: *Recommendation Concerning the Status of Teachers*, 1966. Tanja A. BÖRZEL – Janika SPANNAGEL: The globalization of academic freedom, *Global Constitutionalism*, 2025/1, 73–95., 85. <https://doi.org/10.1017/S204538172400008X>.
 30. Farida SHAHEED: *Report of the Special Rapporteur in the field of cultural rights. The right to enjoy the benefits of scientific progress and its applications*, 2012, A/HRC/20/26.
 31. Z. KARVALICS (13. vj.) 127.
 32. UNESCO: *Recommendation on Science and Scientific Researchers*, SHS/BIO/PI/2017/3 Rev.
 33. A tudományos tartalmak, eszközök és folyamatok mindenki számára való hozzáférést szorgalmazó ajánlás

- magyar nyelven elérhető: <https://unesco.hu/dokumen-tumtar?category=1>.
34. A 2017-es UNESCO ajánlás a tudományt olyan „vállalkozásnak” tekinti, amelynek során az emberiség egyénileg vagy csoportokban együttműködve de versenyben a megfigyelt jelenségek objektív tanulmányozásával, valamint az eredmények és adatok megosztásán és szakértői értékelésen alapuló validálással kísérletet tesz az okozati összefüggések, kapcsolatok vagy kölcsönhatások láncolatának feltárására; szisztematikus vizsgálódás és koncepcióalkotás révén összehangolt formában egyesíti a tudás alrendszereit, ami által lehetőséget biztosít magának arra, hogy saját javára használja fel a természetben és a társadalomban lejátszódó folyamatok és jelenségek megértését.
 35. KINZELBACH (19. vj.) 44.
 36. Janika SPANNAGEL: The constitutional codification of academic freedom over time and space, *Global Constitutionalism*, 2025/1, 46–72., <https://doi.org/10.1017/S2045381724000108>.
 37. Az oktatási reformról szóló 1988-ban elfogadott törvényben jelenik meg először a tudomány szabadságához való jog. Eric BARENDT: *Academic Freedom and the Law. A Comparative Study*, Oxford, Hart, 2010, 12.
 38. A „fal” metafora inherens képlekenységéről lásd Judith BUTLER: Academic Freedom in a Time of Destruction. Reconsidering Extramural Speech, *Social Research*, 2025/2, 407–446., 415., <https://doi.org/10.1353/sor.2025.a961486>.
 39. A videómegosztó oldal több, mint két évig nem volt elérhető: 2008. májustól 2010. októberig.
 40. *Cengiz és mások Törökország elleni ügye*, 48226/10. és 14027/11. számú kérelmek, a Bíróság 2015. december 12-én kelt ítélete. Törökországban a büntető törvénykönyv 301. §-a szól többek között Kemal Atatürk emléke megsértésének büntethetőségéről.
 41. Az ügy elbírálásakor az 5651. számú törvény 8. §-a már lehetővé tette az internetes oldal blokkolását, ha alapos okkal gyanítható volt, hogy annak tartalma bűncselekményt valósít meg.
 42. *Kenedi Magyarország elleni ügye*, 31475/05. számú kérelem, a Bíróság 2009. május 26-án kelt ítélete, 43. bekezdés. Az ügyről lásd Tóth Gábor Attila: *Életfogytig szabadláb. Alkotmányjogi karcolatok*, Budapest, Élet és Irodalom, 142–145. Lásd még *Társaság a Szabadságjogokért Magyarország elleni ügyét*, 37374/05. számú kérelem, a Bíróság 2009. április 14-kelt ítélete, 35–39. bekezdések.
 43. *Kenedi Magyarország elleni ügye*, 45. bekezdés.
 44. *Ungváry és Irodalom Kft. Magyarország elleni ügye*, 64520/10. számú kérelem, a Bíróság 2013. december 3-án kelt ítélete, 66. bekezdés.
 45. *Sapan Törökország elleni ügye*, 44102/04. számú kérelem, a Bíróság 2010. június 8-án kelt ítélete. A könyv *Tarkan – egy sztár anatómiája* (Tarkan – yıldız olgusu) címmel jelent meg.
 46. *Başkaya és Okçuoğlu Törökország elleni ügye*, 23536/94. és 24408/94. számú kérelmek, a Bíróság 1999. július 8-án kelt ítélete.
 47. *Hertel Svájc elleni ügye*, 59/1997/843/1049. számú kérelem, a Bíróság 1998. augusztus 25-én kelt ítélete, 50. bekezdés.
 48. *Aksu Törökország elleni ügye*, 4149/04. és 41029/04. számú kérelmek, a Bíróság 2012. március 15-én kelt ítélete. Az ügyről bővebben és a szólásszabadság elvének alkalmazhatóságáról lásd Kovács Kriszta – Tóth Gábor Attila: Free speech principles and standards in academia. The case of racism, *International Journal of Educational Research*, 2025, <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2025.102828>.
 49. *Aksu Törökország elleni ügye*, 10–13. bekezdések. A fordítás a Bíróság hivatalos oldalán elérhető magyar nyelvű fordításnak a szerző által korrigált változata.
 50. Uo., 14. bekezdés.
 51. Uo., 57. bekezdés.
 52. Uo., 69–70. bekezdések.
 53. Érdekes módon a bíróság a tudomány szabadságát nem kapcsolja közvetlenül a demokratikus társadalomhoz, mint például a sajtó és a nyilvánosság „házőrőkutya-jaként” (*watchdog*) funkcionáló civil társadalmi szervezetek szabadságát. Lásd például a *Társaság a Szabadságjogokért kontra Magyarország* ügyet (41. vj.), ahol a sajtófunkció gyakorlását gátló akadályt az állami hatóságok információmonopóliuma jelentette. 66. bekezdés. Az Európa Tanács „Akadémiai szabadság: emberi jogi szempontok” című szakpolitikai tájékoztatója viszont a tudányszabadság és a demokrácia közötti bensőséges kapcsolatot hangsúlyozza. *Academic Freedom: Human Rights Perspective*, <https://rm.coe.int/policy-brief-20-2/4880283eb8>.
 54. *Sorguç Törökország elleni ügye*, 17089/03. számú kérelem, a Bíróság 2009. június 23-án kelt ítélete, 35. bekezdés.
 55. *Kharlamov Oroszország elleni ügye*, 27447/07. számú kérelem, a Bíróság 2015. október 8-kelt ítélete.
 56. Uo., 29. bekezdés.
 57. *Vogt Németország elleni ügye*, 17851/91. számú kérelem, a Bíróság 1995. szeptember 26-án kelt ítélete.
 58. *Mustafa Erdoğan és mások Törökország elleni ügye*, 346/04. és 39779/04. számú kérelmek, a Bíróság 2014. május 27-én kelt ítélete, 6. és 45. bekezdés.
 59. Uo., 12. bekezdés.
 60. Uo., 40. bekezdés. Ehhez hasonlóan lásd a *Cox Törökország elleni ügyben*, a 2933/03. számú kérelem alapján a Bíróság 2010. május 20-án kelt ítéletét, amelyben a strasbourgi Bíróság egyezményesértést állapított meg, mert a török hatóságok Norma Cox amerikai állampolgár egyetemi előadót a diákokkal és kollégáival a

- kurd és örmény kérdéssről folytatott korábbi beszélgetései miatt nem engedték újra Törökországba beutazni.
61. *Kula Törökország elleni ügye*, 20233/06. számú kérelem, a Bíróság 2018. június 19-én kelt ítélete. *Ayuso Torres Spanyolország elleni ügye*, 74729/17. számú kérelem, a Bíróság 2022. november 8-án kelt ítélete.
 62. Sajó, Vučinić és Küris bírák párhuzamos indokolása a *Mustafa Erdoğan* ügyben (58. vj.) 8. bekezdés.
 63. *Kenedi Magyarország elleni ügye* (42. vj.).
 64. *Perinçek Svájc elleni ügye*, 27510/08. számú kérelem, a Bíróság 2015. október 15-én kelt ítélete.
 65. *Ayuso Torres Spanyolország elleni ügye* (61. vj.) 56. bekezdés.
 66. *Wille Lichtenstein elleni ügye*, 28396/95. számú kérelem, a Bíróság 1999. október 28-án kelt ítélete.
 67. *Ungváry és Irodalom Kft. Magyarország elleni ügye* (44. vj.).
 68. Sajó, Vučinić és Küris bírák párhuzamos indokolása a *Mustafa Erdoğan* ügyben (58. vj.) 8. bekezdés.
 69. Kriszta Kovács: Parliamentary Democracy by Default. Applying the European Convention on Human Rights to Presidential Elections and Referendums, *Jus Cogens*, 2020/2, 237–258., 242. és köv., <https://doi.org/10.1007/s42439-020-00028-9>.
 70. *Kjeldsen, Busk, Madsen és Pedersen Dánia elleni ügye*, 5095/71., 5920/72., 5926/72. számú kérelmek, a Bíróság 1976. december 7-én kelt ítélete, 50. bekezdés.
 71. *Handyside Egyesült Királyság elleni ügye*, 5493/72. számú kérelem, a Bíróság 1976. december 7-én kelt ítélete, 49. bekezdés.
 72. Dieter GRIMM: Wissenschaftsfreiheit als Funktionsgrundrecht, in *Wissenschaftsfreiheit in Deutschland. Drei rechtswissenschaftliche Perspektiven*, Berlin, Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften, 2021, 21.
 73. *Lombardi Vallauri Olaszország elleni ügyére* gondolok, 39128/05. számú kérelem, a Bíróság 2009. október 20-án kelt ítélete.
 74. Sajó, Vučinić és Küris bírák párhuzamos indokolása a *Mustafa Erdoğan* ügyben (58. vj.) 4. bekezdés. Az indokolás utal az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága ajánlására, amely szerint „az akadémiai szabadságnak egyszerre kell garantálnia az intézmények és az egyének szabadságát az indokolatlan külső beavatkozásokkal szemben” (a szerző fordítása). Recommendation CM/Rec(2012)7 of the Committee of Ministers to Member States on the responsibility of public authorities for academic freedom and institutional autonomy.
 75. Gili S DRORI – John W MEYER – Francisco O RAMIREZ – Evan SCHOFER: World Society and the Authority and Empowerment of Science, in *Science in the Modern World Polity: Institutionalization and Globalization*, Stanford, Stanford University Press, 2003, 23–42.
 76. A testületet a kölni Európai Tanács hozta létre (1999. június 3–4.) és az volt a célja, hogy képviselje az „állam- és kormányfőket, valamint a Bizottság elnökét, az Európai Parlament és a nemzeti parlamentek képviselőit.” Conclusions of the Presidency, Annex IV, https://www.europarl.europa.eu/summits/kol2_en.htm.
 77. Jürgen MEYER: Bericht über Konventssitzung vom 29.–30.6.2000, in Jürgen MEYER – Markus ENGELS, *Die Charta der Grundrechte der Europäischen Union*, Berlin, Deutscher Bundestag, 2001, 304–305.
 78. Roman Herzog mellett Jürgen Meyer játszott fontos szerepet. Ő nyújtotta be azt a tervezetet, amely a tudományszabadságot a véleménynyilvánítás szabadsága részeként javasolta beemelni a szövegbe. CHARTE 4102/00, CONTRIB, Brussels, 6 January 2000 (13.01) Később Meyer azt állította, hogy „nem utolsósorban a konvent német képviselői voltak azok, akik [...] a német alaptörvény 5. cikk (3) bekezdésére hivatkozva nyomatékosan és végül sikeresen követelték e szabadság kartába való felvételét.” Jürgen MEYER – Markus ENGELS (77. vj.) 21.
 79. „Kunst und Wissenschaft, Forschung und Lehre sind frei.” Fontos különbségek vannak azonban a két normaszöveg között. Egyrészt a német Alaptörvény szabad véleménynyilvánítást biztosító 5. cikk (1) bekezdése legitim korlátozásáról a (2) bekezdés rendelkezik. Ez a korlátozási szabály azonban nem vonatkozik a többek között a tudomány szabadságát garantáló (3) bekezdésre. HALMAI Gábor: *A vélemény szabadság határai*, Budapest, Atlantisz, 1994. A Charta ilyen különbségtételt nem tesz a véleményszabadság és a tudományszabadság korlátozhatósága között. Másrészt az oktatás az EU-ban nemzeti hatáskör, ezért a 13. cikk azt nem említi. Az uniós hatáskörökről az akadémiai szabadság vonatkozásában lásd ZIEGLER Tamás: Az akadémiai szabadság elvének közvetlen alkalmazhatósága az EU jogában, *Fundamentum*, 2019/3–4, 5–19.
 80. Christian THIELE: Artikel 13 GRC Freiheit der Kunst und der Wissenschaft, in Matthias PECHSTEIN – Carsten NOWAK – Ulrich HÄDE, *Frankfurter Kommentar zu EUV, GRC und AEUV*, Band I, Tübingen, Mohr Siebeck, 2017, 1187–1194., 1187.
 81. Wilhelm von HUMBOLDT: A berlini felsőbb tudományos intézmények külső és belső szervezetéről, in *Wilhelm von Humboldt válogatott írásai*, Budapest, Európa, 1985, 247–267.
 82. Norbert BERNSDORFF: Artikel 13. Freiheit der Kunst und der Wissenschaft. In *Charta der Grundrechte der Europäischen Union*, Hrsg. Jürgen MEYER, Sven HÖLSCHIEDT, 5. kiadás, Baden-Baden, Nomos, 2019, 327–334., 328.
 83. SPANNAGEL (36. vj.) 46–72.
 84. Bonn Declaration on Freedom of Scientific Research, adopted at the Ministerial Conference on the Europe-

- an Research Area on 20 October 2020 in Bonn. https://www.bmfr.bund.de/SharedDocs/Downloads/EN/b/bonn_declaration_en.pdf?__blob=publicationFile&v=5.
85. EURÓPAI PARLAMENT: *Állásfoglalás az Európai Parlamentnek a Szerződések módosítására irányuló javaslatairól* (2022/2051(INL), P9_TA(2023)0427, 2023. november 22., 39. pont.
 86. Uo., Melléklet az állásfoglaláshoz, módosítás 8.
 87. Uo., módosítás 152.
 88. Uo., módosítás 76.
 89. Vasiliki KOSTA – Olga CERAN: A Way Forward? Protecting Academic and Scientific Freedom in the EU, *VerfBlog*, 2024. január 29., <https://doi.org/10.59704/46f0c07d9225d61d>.
 90. EURÓPAI PARLAMENT: *Állásfoglalás a Bizottságnak szóló ajánlásokkal a tudományos kutatás szabadságának előmozdításáról az EU-ban* (2023/2184(INL), C/2024/5713, P9_TA(2024)0022, 2024. január 17., 24. pont.
 91. „A tudományos élet szabadságát tiszteletben kell tartani.”
 92. A STOA kezdeményezésére 2022 óta készülnek az akadémiai szabadság szintjét vizsgáló tanulmányok az Európai Parlament számára. Peter MAASEN: A de facto akadémiai szabadsággal kapcsolatos tendenciák az Európai Unióban, *Educatio*, 2024/3, 303–317., 304., <https://doi.org/10.1556/2063.33.2024.3.3>.
 93. *Euröpäisches Unionsrecht. Handkommentar*, Hrsg. Christoph VEDDER – Heintschel von HEINEGG, 2. kiadás, Baden-Baden, Nomos, 2018, 1340. Arra gondolok, hogy nem voltak olyan bírósági döntések, amelyek a tudományszabadságot alapjogi problémaként tárgyalták. Az esetjogban több olyan döntés is van, amelyek felsőoktatási politikai kérdésekkel foglalkoznak, ezekről bővebben lásd Tamás ZIEGLER: Academic Freedom in the European Union. Why the Single European Market is a Bad Reference Point, *MPIL Research Paper Series* No. 2019-03, 1–33., <https://ssrn.com/abstract=3317406>.
 94. Christoph VEDDER – Heintschel von HEINEGG (93. vj.) 1340.
 95. C-66/18, *Európai Bizottság Magyarország elleni ügye*, a Bíróság 2020. október 6-án kelt ítélete.
 96. 2017. évi XXV. törvény a nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény módosításáról.
 97. Hónapokig azzal hitegették a CEU-t, hogy ez megtörténik, végül az egyetem maga döntött úgy 2018-ban, hogy inkább Bécsbe költözik. András L. PAP: Academic freedom in a hybrid illiberal regime. Risks, threats and resources or resilience, *Journal of Legal Education*, 2022/1, 96–106. Zsolt ENYEDI: Democratic Backsliding and Academic Freedom in Hungary, *Perspectives on Politics*, 2018/4, 1067–1074. <https://doi.org/10.1017/S1537592718002165>.
 98. *Európai Bizottság Magyarország elleni ügye* (95. vj.) 38. bekezdés.
 99. Uo., 220. bekezdés.
 100. István Csongor NAGY: Case C-66/18. Judgment, *The American Journal of International Law*, 2021/4, 700–706., <https://doi.org/10.1017/ajil.2021.45>.
 101. Egyes kutatók szerint, mivel a Bíróság az uniós jogvédelmet a belső piaci szabályok megsértéséhez kötötte, fennáll a veszélye, hogy egy állami egyetem vagy kar bezárása nem váltana ki uniós reakciót. ZIEGLER (93. vj.) 17.
 102. *Európai Bizottság Magyarország elleni ügye* (95. vj.) 228. bekezdés.
 103. Uo., 217–243 bekezdések. Petra BÁRD: A Schoolbook Case of Eliminating Dissent by an Illiberal Regime. Rule of Law Backsliding and Attacks against Academic Freedom, 2019. május 4., <https://doi.org/10.2139/ssrn.4100402>.
 104. Petra BÁRD: A Strong Judgment in a Moot Case. Lex CEU before the CJEU, *Reconnect Blog*, 2020. november 12., <https://reconnect-europe.eu/blog/a-strong-judgment-in-a-moot-case-lex-ceu-before-the-cjeu/>.
 105. *Európai Bizottság Magyarország elleni ügye* (95. vj.) 226. bekezdés. Kokott főtanácsnok úgy fogalmaz, „a tudományos élet szabadsága azonban nem korlátozódik kizárólag a kommunikációra.” *Európai Bizottság Magyarország elleni ügye* (95. vj.), Julianne Kokott főtanácsnok indítványa, 2020. március 5., 145. bekezdés.
 106. Recommendation 1762 (2006) Academic freedom and university autonomy, adopted by the Parliamentary Assembly on 30 June 2006 (23rd Sitting).
 107. UNESCO: *Recommendation concerning the status of higher-education teaching personnel*, adopted on 11 November 1997, meeting in Paris from 21 October to 12 November 1997, at its 29th session, 18. pont.
 108. Uo., 19. pont.
 109. Tamás KENDE – Gábor PUSKÁS: Introductory Note to Case C-66/18 Comm’n v. Hungary (C.J.E.U.), *International Legal Materials*, 2021, 667–699, <https://doi.org/10.1017/ilm.2021.21>.
 110. Az akadémiai szabadság egyéni dimenziójának gyakorlása feltételezi tehát az intézményi dimenzió védelmét. Kosta és Piquani szerint ez az érv talán segíthet a strasbourgi Bíróság számára, hogy az intézményi aspektust is bevonja az Egyezmény 10. cikkének védelmi körébe. Vasiliki KOSTA – Darinka PIQUANI: Where trade and academic freedom meet. Commission v Hungary (LEX CEU), *Common Market Law Review*, 2022/3, 813–852, 841., <https://doi.org/10.54648/COLA2022053>.
 111. *Európai Bizottság Magyarország elleni ügye* (95. vj.) Julianne Kokott főtanácsnok indítványa, 2020. március 5., 146. bekezdés.

112. Klaus D BEITER: Where Have All the Scientific and Academic Freedoms Gone? And What Is „Adequate for Science”? The Right to Enjoy the Benefits of Scientific Progress and Its Applications, *Israel Law Review*, 2019/2, 233–291., <https://doi.org/10.1017/S0021223719000062>.
113. Pascal ENGEL: Academic Freedom is the Freedom to Know, *TRAFO-Blog for Transregional Research*, 2021. február 24., <https://trafo.hypotheses.org/26796>.
114. István KENESEI: University Autonomy in Hungary in Perspective. In *Academic Freedom. The Global Challenge*, ed. Michael IGNATIEFF, Stefan ROCH, London, CEU Press, 2018, 123–128., <https://doi.org/10.1515/9789633862346-014>
115. Nincs nyoma annak, hogy például az SZFE ügyében kérelem volna függőben a strasbourgi Bíróság előtt. KIRS Eszter: A FreeSZFE jogérvényesítési törekvései az egyetemi autonómia védelmében az illiberális politikai kontextusban, *Educatio*, 2024/3, 347–360., <https://doi.org/10.1556/2063.33.2024.3.6>. És a Debreceni Egyetem is csak akkor fordult az Európai Törvényszékhez az akadémiai szabadság sérelmére hivatkozva, amikor az EU Tanácsa úgy döntött, hogy az alapítványosodott magyar egyetemek nem részesülhetnek az uniós támogatással működő oktatási és kutatási programokból, mint például az ERASMUS vagy a HORIZONT. Case T-115/23 *University of Debrecen v Council of the EU*.
116. Az esetekről bővebben lásd KÖRTVÉLYESI Zsolt: Az akadémiai szabadság mint a magyar (jog)tudomány közege, *Fundamentum*, 2021/2–3, 5–27.
117. A strasbourgi Bíróság 2021. július 12-én közölte, hogy a 2016-ban és 2017-ben elbocsátott 73 török egyetemi oktató 43 kérelmet nyújtott be a bírósághoz. *Kamuran Akin Törökország elleni ügye* és 42 másik panasz, 72796/16. számú kérelem.
118. A hivatalosan a „Nem leszünk részesei ennek a bűncselekménynek!” című, 2016. január 11-én kelt petíció a török kormány délkelet-törökországi konfliktusban való részvételére és az ott elkövetett súlyos emberi jogi jogsértésekre mutatott rá. Arra szólította fel Törökországot, hogy vessen véget a kurd településeken zajló katonai műveleteknek, és szüntesse meg a kijárási tilalmat. <https://barisicinakademisyenler.net/node/63>.
119. A strasbourgi Bíróság szerint ezek az ügynevezett „impact case” beazonosításának kritériumai. EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS: „A Court that matters”. *A strategy for more targeted and effective case-processing* 2021. március 17., https://www.echr.coe.int/Documents/Court_that_matters_ENG.pdf, 1.
120. Basak ÇALI – Esra DEMİR-GÜRSEL, „A Court that matters” to whom and for what? Academic freedom as a (non-)impact case, *Strasbourg Observers*, 2021. június 11., <https://strasbourgobservers.com/2021/06/11/a-court-that-matters-to-whom-and-for-what-academic-freedom-as-a-non-impact-case/>. A szerzők bírálják, hogy a folyamatban lévő ügyek rangsorolásakor a strasbourgi Bíróság nem fordított kellő figyelmet a tudományszabadság kérdéskörére.
121. Lásd MAASEN–RÓNAY–KOVÁTS (2. vj.).